

Tartu Ülikool
Usuteaduskond
Praktilise usuteaduse õppetool

Kristel-Maria Kadajane

Usulise konflikti mõiste

Bakalaureusetöö

Juhendaja prof Tõnu Lehtsaar

Tartu 2015

Sisukord

Sissejuhatus	3
Teema valik ja uurimisprobleemi püstitus	3
Uurimismetoodika	4
Töö struktuur	4
1. Konfliktist üldiselt	5
1.1. Konflikti mõiste	5
1.2. Konflikti tüübid	8
1.3. Lahendamatud konfliktid	11
1. osa vahekokkuvõte	14
2. Usuline konflikt	14
2.1. Religiooni tähendus ühiskondlikul ja üksikisiku tasandil	14
2.2. Usulise konflikti mõiste	21
2.3. Usulise konflikti lahendamine	28
2. osa vahekokkuvõte	30
Kokkuvõte	30
Kasutatud kirjandus	32

Sissejuhatus

Teema valik ja uurimisprobleemi püstitus

Käesoleva töö eesmärgiks on uurida teoreetiliselt, kuidas mõista ning defineerida usulise konflikti mõistet. Teema valikut põhjendab lisaks minu isiklikule huvile ja ettevalmistusele magistritööks ka selle aktuaalsus globaalses kontekstis. Üha enam kosmopoliitsemaks muutuv maailmas, kus inimeste ja teenustega koos liiguvad ka ideed, tõekspidamised ning väärtussüsteemid, toimub järjest rohkem kultuuridevahelisi kokkupõrkeid. Üheks põhjuseks on erinevad religioossed tõekspidamised, mis on aluseks inimese fundamentaalsetele väärtustele. Pew Research Center'i 2014. aastal avaldatud uuringutulemuste järgi leidis 198-st maailma riigist ja territooriumist 33%-s aset religiooniga seotud konflikt ning 29%-s neist kehtestati valitsuse poolt piirangud seoses religioosete uskumuste ja praktikatega.

Samas tuuakse välja ka tõsiasi, et mõningatel juhtudel pole konflikti põhjuseks mitte erinev religioosne uskumus, vaid näiteks konfliktis olevate osapoolte erinevad poliitilised või majanduslikud eesmärgid (Grim, 2014). See lubab esiteks järeldada, et usuliste konfliktidega puutub kokku väga suur osa maailma kogupopulatsioonist, mis võimaldab ka antud teemat uurimisväärses pidada. Samuti tuleb uurimusest välja ka üks võimalik usulise konflikti määratlus, mis näeb taolist konflikti kui riigi juhtimise tasandil toimuvat vastuseisu, mille osapoolteks on ühelt poolt valitsus ja teisalt religioosne grupp.

Käsitledes välismaiseid autoreid (näiteks Vallacher jt, 2010; Neuberg jt, 2014; Atran & Ginges, 2012), kes kasutavad usulise konflikti mõistet eri kontekstides, selgub, et ühtset definitsiooni, mis avaks mõiste võimalikult täpselt ja samas mitmekülgselt, ei õnnestu leida. Ka Eestis pole antud teemat palju puudutatud ning usulise konflikti mõistet kasutatakse siingi eri kontekstides erinevalt. Näiteks on räägitud sellest kui 'Jumala tahtega vastuollu sattumisest' või kahe usundi järgijate põhimõttelisest võitlusest. Seepärast ongi käesoleva töö eesmärgiks defineerida usulise konflikti mõiste, mis kirjeldaks võimalikult täpselt

ja samas ka mitmekülgsele selle olemusele. Eesmärgi saavutamiseks käsitlen esmalt konfliktitüüpe üldiselt, selle tüüpe ning eraldi tähelepanu pööran antud töö seisukohalt tähtsatele konfliktitüüpidele – lahendamatu konfliktile. Samuti käsitlen religiooni tähendust inimese elus, mis võimaldab mõista ka religioossete konfliktide tagamaid.

Saavutatud tulemuseks on usulise konflikti definitsioon, mis avab mõiste võimalikult mitmekülgsele. Selle järgi on tegemist lahendamatu loomuga väärtuskonfliktiga, milles osaleb kaks või enam osapoolt ning mille probleem puudutab vähemalt ühe osapoole jaoks kõiksust ja sellest tulenevalt väärtuseid, tõekspidamisi, eesmärke ja hoiakuid ning seega on seotud ka osapoole identiteediga. Täpsemalt võivad probleemiks olla kas piirangud usuliste praktikate osas, vaenulikkus usugruppide liikmete suhtes, erinevate ühiskonnagruppide erisused väärtuses, tõekspidamistes jms ning kokkupõrked pühaks peetavate teemade osas. Usulise konflikti osapoolteks võivad olla nii end sekulaarsete või ateistidena identifitseerivad ühiskonnagrupid (näiteks valitsus) ja inividid, kui ka religiooniga seotud grupid ja üksikisikud.

Uurimismetoodika

Antud töö puhul on tegemist religioonipsühholoogia valdkonnas seisva teemaga, mis eeldab ühtlasi ka konfliktoloogia käsitlemist. Seepärast kasutan peamiselt konfliktipsühholoogiat puudutavat kirjandust ning samuti allikaid, mis toovad välja usulise konflikti mõiste kasutamise erinevates kontekstides. Püstitatud eesmärgi saavutamiseks kasutan allikamaterjalidega töötamisel metaanalüüsi, täpsemalt põhineb töö metoodika erinevate käsitluste väljatoomisel ning nende põhjal usulise konflikti mõiste defineerimisel.

Töö struktuur

Käesolev töö on jaotatud kaheks suuremaks peatükiks, millest esimene käsitleb konfliktitüüpe üldiselt, selle tüüpe ning lahendamatu konfliktitüüpe. Selline jaotus on loogiliseks eelduseks töö teisele osale – usulise konflikti käsitlemiseks. Teine peatükk kirjeldab religiooni rolli inimese elus, usulise konflikti mõistet ning viimaks toob ära ka taolise konflikti lahendamise võimalused.

1. Konfliktist üldiselt

1.1 Konflikti mõiste

Konflikt on inimsuhete lahutamatu osa ning võimatu on leida inimest, kes poleks ühel või teisel viisil puutunud kokku konfliktiga. Iseasi on muidugi see, kas ja kuidas konflikti olemasolu ja selle põhjust tajutakse. Ilmselt paljude argiste konfliktidega ei kaasne sügavat analüüsi konflikti olemuse ja selle põhjuste üle, vaid konfliktis ollakse selle üle pikemalt järele mõtlemata ning püüdmata seda määratleda. Soovides aga jõuda selle eduka lahendamise ja järgmiste konfliktide ennetamise juurde, on konflikti olemuse teadvustamine vältimatu. Et käesoleva töö eesmärgiks on käsitleda usulise konflikti mõistet, eeldab see ka konflikti üldise mõiste defineerimist. Selles peatükis toongi ära erinevad võimalused, kuidas defineerida konflikti.

Konflikti mõiste määratlemisega on tegelenud paljud autorid ning erinevaid definitsioone leidub hulgam. Näiteks Wilmot ja Hocker (2007, lk 8) mõtlevad konfliktist kui protsessist, mille põhjuseks on erinevad omavahel ühildamatud eesmärgid, napid ressursid ja sekkumine teineteise tegemistesse selliselt, et ühe osapoole tegutsemine takistab teise eesmärkide saavutamist. Kleini ja Ritti (1984, lk 538) järgi on konflikt põhjustatud kas situatsioonist, hoiakust, ettekujutusest või käitumisest. Situatsiooni all mõeldakse selles kontekstis erinevusi osapoolte eesmärkides ja ülesannetes, piiratud ressursse ja erinevusi ülesande täitmises. Situatsioonilised aspektid võivad tähendada ka erinevat geograafilist ja ruumilist sfääri (kehtib näiteks siis, kui osapooled tegutsevad erinevates geograafilistes punktides). Hoiakute ja ettekujutuste all peetakse silmas osapoolte erinevusi üksteise ja ülejäänud maailmaga suhestumisel ehk seda, kuidas nad millessegi suhtuvad. Käitumise all mõeldakse konflikti ennast (käitumist konfliktsituatsioonis). Dreu ja Gelfand (2008, lk 6) defineerivad aga konflikti kui erinevusi ja vasturääkivusi osapoolte vahel seoses huvide, ressursside, uskumuste, väärtuste või teguviiside osas, mis neile on olulised.

Käesolevas töös lähtun ma aga Tõnu Lehtsaare (2008, lk 19) toodud määratlusest, et konflikt keerleb küsimuse ümber, mis puudutab väärtuseid, hoiakuid, eesmärke, arusaamu ja tegutsemisviise. Kuna ma leian, et mõiste *arusaam* hõlmab sisuliselt mõisteid *väärtused* ja *hoiakud*, ei kasuta ma *arusaama* mõistet konflikti probleemist rääkides eraldiseisvana, vaid eeldan, et rääkides väärtustest ja hoiakutest, räägin ühtlasi ka arusaamadest.

Konflikti defineerimisel tuleb arvestada mitme aspektiga. Konflikti leiab aset kellegi vahel ehk konflikti puhul on tegemist kahe või enama osapoolte vahelise vastuseisuga ning konflikt tekib alles siis, kui osapooled on millegi suhtes eriarvamusel. Konflikti osapoolte all mõeldakse selles osalevat inimest, gruppi või suuremat sotsiaalset rühma (näiteks organisatsiooni). Samas võib konflikti osapoolte leidmine olla vahel raskendatud, sest nendeks võivad näiliselt olla ka need, kes tegelikult konflikti probleemiga otseselt seotud pole. Näiteks mõne organisatsiooni esindaja või advokaat, kel endal pole vastuseisu teise osapoolte väärtuste, eesmärkide vms, kuid esindab kedagi, kel on (Lehtsaar, 2008, lk 22).

Konflikti osapoolte vahel peab olema vastastikune suhestumine ehk sõltumine teineteisest mingis küsimuses. Folger, Poole ja Stutman (1993, lk 4) peavadki konflikti kõige olulisemaks elemendiks osapoolte vahelist vastastikmõju ehk konflikt areneb vastavalt sellele, kuidas osapooled käituvad ja reageerivad teineteise käitumisele. Wilmot ja Hocker (2007, lk 11) järgi ei ole konflikti tekkimine võimalik siis, kui osapooled ei puutu teineteisega kokku ega ole muul viisil üksteisest sõltuvad. Selleks, et vastuseis saaks tekkida, peavad osapoolte erinevused probleemi sisuks oleva teema osas olema piisavad, et teineteist mõjutada. Vastuseisu ei teki, kui osapooled ei mõjuta teineteist, sest siis puudub kokkupuutepunkt, mille alusel saaks tekkida vastuseis.

Braiker ja Kelley (1979, viidatud Cupach & Canary, 2000, vahendusel) järgi on osapoolte vastastikmõjul eri tasandid. Esimese tasandi konflikt on seotud osapoolte käitumisega, näiteks küsimus sellest, kuidas süüa teha, mida telekast vaadata jne. Teise tasandi konflikt tekib siis, kui probleemiks on suhtelised normid ja rollid suhtes. Selle tasandi konfliktid tekivad erinevate ootuste pinnal, kui osapooled eeldavad teineteiselt erinevaid asju. Tüüpnäideteks on küsimus

kodu koristamisest, laste kasvatusest, tööülesannetest. Kolmanda tasandi konflikt hõlmab isikuomadusi ja hoiakuid ning tekib, kui osapooltel tekib probleem teineteise uskumuste või isiksusega. Selline konflikt võib tekkida nii religioossete tõekspidamiste, ebaviisaka käitumise kui vägivaldse partneri käitumise tõttu. Samas tõdevad autorid, et kõik kolm tasandit on konfliktis sageli segunenud.

Konfliktil peab olema ka põhjus ehk probleem, miks osapooled vastuseisus on. Probleemiks võivad olla erinevused väärtustes, hoiakutes, tegutsemisviisides või eesmärkides. Konflikti ebaadekvaatse käsitlemise käigus võib aga algsest probleemist saada probleemide kogum ehk algse konflikti kese juurde tekkida teisigi lahendamist vajavaid teemasid. Walton (1987, lk 155) järgi võivad konflikti osapooled tuua konflikti uusi teemasid kas taktikalistel põhjustel või selleks, et tegeleda konflikti tagajärgedega, kuid selle asemel, et konflikti keset koondada, probleemide ring hoopis laieneb. Sellisel juhul võib algpõhjuste leidmine osutuda väga raskeks. Kui Folger jt järgi on kolmanda tasandi konflikti põhjuseks inimeste hoiakud ja isiksuseomadused, on konflikti probleemiga järelikult seotud ka küsimus väärtustest ja hoiakutest.

Väärtuse all mõeldakse hüpoteetilist konstrukti, mida tuletatakse inimeste väidetest ja käitumisest, mille objektiks võib olla kas inimene, ümbritsev keskkond, mõte või miski muu ning näitab, mil määral ja kuidas inimene neid objekte tähtsaks peab. Väärtused on aga suhteliselt püsivate tunnetega seonduvad uskumused, mis osutavad peamistele elu eesmärkidele ning nende eesmärkide saavutamiseks õigeks peetavatele viisidele. Hoiak näitab aga inimese subjektiivset positsiooni mingi abstraktse või konkreetse asja suhtes ning on enamasti seotud kontekstiga.

Konflikti probleemiga on seotud ka eesmärgid ja tegutsemisviisid. Et saavutada eesmäärke, on tarvis tegutseda. Kuidas tegutseda, sõltub tegutsemisviisist. Konflikti puhul võivad erineda nii osapoolte eesmärgid kui nende saavutamiseks vajalikud tegutsemisviisid. Mis ühele tundub aksepteeritav ja optimaalne lahendus, võib teise jaoks olla vastuvõetamatu. Siinkohal on eesmärkide ja tegutsemisviisiga otseselt seotud ka väärtused, mille põhjal otsustatakse, mis eesmärgiks seatakse ning kuidas selleni jõutakse. Wilmot ja Hocker (2007, lk 95) toovad välja, et konfliktiga on tihedalt seotud ka võimu

mõiste. Küsimus võimust on sageli konfliktide keskseks teemaks, sest võim on seotud inimese mina-pildi ja elukvaliteediga. Võim aitab saavutada eesmärke, kaitsta end teiste eest ning on seotud inimese enesehinnanguga.

Konflikti ennetamise, tekke ja lahendamise puhul on oluline märksõna ka kommunikatsioon. Kommunikatsioon eelneb konfliktile, sest ilma kommukeerimiseta ei teki ka konflikti ehk kommunikatsiooni käigus saavad osapooled aimu teineteise erinevatest seisukohtadest, andes aluse probleemi tekkeks. Kui osapoolte vahel puudub vastastikune suhtlus, ei ole võimalik teada teineteise erinevatest arusaamadest ja puudub ka alus konflikti tekkeks. Nii nagu kommunikatsioon mängib olulist rolli konflikti tekke puhul, on see ka oluline märksõna konflikti lahenduse osas, sest selle kaudu toimib probleemi mõistmine, mis viib lahenduse leidmiseni (Wilmot & Hocker, 2007, lk 338).

Konflikti puhul on oluline ka selle tsükliline olemus. Konflikti tsüklid võivad konflikti eskaleerida (laiendada), deeskaleerida (väheneda) või säilitada selle taset ning tsükel sisaldab nelja põhilist elementi: teemat, asjaolusid, mis annavad aluse konflikti avaldumiseks (manifesteerumiseks), põhimõttelised tegusid ja nende tagajärgi (Walton, 1987, lk 65). Kui konflikt eskaleerub konstruktiivsuse piiridest välja, võib vastuseisust kujuneda pikaajaline ja raskesti lahendatav konflikt. Sellist konflikti nimetatakse lahendamatuks (ingl k *intractable*) konfliktiks (vt. ptk 3.).

Nagu eelnevalt näha, on konflikti võimalik defineerida paljudel eri viisidel. Konfliktist rääkides tuleb arvestada mitmete erinevate aspektidega, mis konflikti kui protsessiga kaasas käivad, näiteks selle osapoolte või vastuseisu aluseks oleva probleemiga. Seega eeltoodut kokkuvõttes võib minu arvates määratleda konflikti üldmõistet kui kahe või enama osapoole vahelist vastuseisu, mis on põhjustatud probleemist, mille sisuks on kas erinevused hoiakutes, väärtustes, eesmärkides või tegutsemisviisis.

1.2. Konflikti tüübid

Nii nagu konflikti mõiste definitsioone leidub hulgamis, on ka konflikti tüüpidest rääkides võimalik neid jagada erinevate klassifikatsioonide järgi. Konflikti tüüpide määratlemine toimub teatud aluse põhjal. Heaks aluseks on tunnus, mis

võimaldab konflikte üksteisest eristada ning konfliktiprotsessi tõlgendada. Et eri konfliktidel on erinevad tunnused, on seepärast oluline leida üles see tunnus, mis üht konflikti teistest eristab. Leides tunnuse, on võimalik määrata konflikti tüüp, mis on ühtlasi eelduseks ka konflikti mõistmisele ja lahendamisele. Järgnev käsitlebki erinevaid viise, kuidas kategoriseerida konflikte.

Konflikte saab jagada paljudel eri viisidel – näiteks nii nende ulatuse alusel meso, mikro ja makro tasandi konfliktideks, avaldumise viiside kui ka konflikti probleemi alusel (Lehtsaar, 2008, lk 37). Käesoleva töö tarvis vaatlen aga konfliktide klassifitseerimist nii nende probleemi kui hiljem ka lahendatavuse alusel. Käsitledes esmalt konflikti probleemi kui jagamise tunnust, on ka siin erinevad autorid toonud mitmeid viise, kuidas kategoriseerida konflikte.

Näiteks Lewis Coser (1956, viidatud Foser jt, 1993, vahendusel) eristab konfliktidest rääkides realistlike ja mitterealistlike konflikte. Realistliku konflikti probleemiks on selle käsitluse järgi erinevad arusaamad eesmärkides ja nende saavutamises. Mitterealistlikud konfliktid on aga põhjustatud osapoolte agressioonist eemärgiga võita või haavata teist osapoolt, et saavutada enda eesmärk teise arvelt.

Deutch (1973; viidatud Cupach & Canary, 2000, vahendusel) aga jagab konfliktid viie tüübi vahel:

- Paralleelsed ehk tõelised konfliktid, millel on objektiivne alus ning mida tajutakse adekvaatselt mõlema osalise poolt.
- Asendatud konflikt (ingl k *displaced*), mille puhul on osapoolel objektiivne alus konfliktiks, kuid tõelise probleemiga tegelemise asemel keskendutakse teistele konflikti aspektidele (ehk tegelik probleem asendatakse näilisega)
- Valesti omistatud konflikt, mille puhul konflikti probleemi ei tajuta adekvaatselt (näiteks ei olda kindlad, kes on konflikti osapooled)
- Latentne konflikt, mille puhul osapooled ei taju konflikti olemasolu
- Mittetegelik konflikt ehk konflikt, mille puhul osapooled on eriarvamusel, kuid millel pole objektiivset alust

Müller & Fohrbrodt (1999) on aga jaganud konfliktid fakti, huvi- ja väärtuskonfliktiks (Lehtsaar, 2008, lk 27). Faktikonflikti puhul on osapoolte vahel tekkinud konflikt üksteisega vastanduvate arvamuste tõttu, mis ei saa olla üheaegselt õiged. Faktikonflikt puudutab enamasti kvantitatiivseid ehk mõõdetavaid objektiivseid suuruseid, mida tõlgendatakse konfliktis osalejate poolt erinevalt. Et fakt on kontrollitav nähtus, on konflikti lahendamine suhteliselt kerge olukorras, kus probleemiks on vaid erinevused tõsiasi konstateerimisel ning eesmärgiks tõe leidmine. Kui aga konflikt tekib faktipõhiste teadmiste interpreteerimisel ja väärtustamisel, on lahenduse leidmine juba raskem, sest tõlgendus ja väärtustamine sõltuvad inimese subjektiivsel suhestumisel teemaga. Lahenduse saamiseks peaks sellisel juhul vähemalt üks osapooltest olema valmis oma tõlgenduses mööndusi tegema.

Huvide konflikti iseloomustab erisus osapoolte soovides ja vajadustes. Konflikt tekib, kui mõlemad osapooled peavad oma soove ja vajadusi põhjendatuks ning ei ole nõus nende täitmisest loobuma. Seda konfliktitüüpi iseloomustab subjektiivsus, sest huvid ja vajadused on seotud osapoolte individuaalsete erinevustega ja suhestumisel maailmaga. Kui faktikonflikti puhul on võimalik leida objektiivne ning kontrollitav alus, millelt on võimalik tuletada lahendus probleemile, siis huvikonflikti puhul võib konflikti süvendada see, et sageli on inimese huvid varjatud ning talle eneselegi teadmata. Seega on ka lahenduse leidmine raskendatud, sest pole võimalik tegeleda algprobleemiga, kui see ei ole teadvustatud.

Kolmas konfliktitüüp on väärtuste konflikt, mille korral on konflikti tuumaks erinevus asjades, mida osapooled tähtsaks peavad ja väärtustavad. Et väärtused on aga otseselt seotud inimese identiteediga, olles aluseks tema mõtetele, käitumisele ning eesmärkidele, on väärtuskonfliktide lahendamine väga keerukas. Väärtused kujunevad pika aja vältel ning ei muutu kergelt, neid ei ole võimalik pehendada või muuta vastavalt olukorrale. Väärtuskonfliktiga on seotud minu arvates ka tegutsemisviis kui vahend millegi saavutamiseks. Väga lihtsakoeliselt seletades tuleb millegi saavutamiseks midagi teha. Seda, kuidas tegevus välja näeb, mis reeglite järgi ja mis mõjuga selle kulg teistele inimestele on, on seotud aga väärtustega. Näiteks tugeva moraaltundega inimene ei oleks

nõus oma materiaalsete soovide saavutamise nimel valima kuritegelikku ning teisi kahjustavat tegevust.

Eelpool toodud konflikti tüüpide klassifitseerimisvõimalused on kõigest mõned paljudest. Konfliktide eristamisel on oluline leida konflikti tunnus, mille poolest erineb konflikt teistest. Käesoleva töö jaoks on oluline vaadelda konflikte nende probleemi ja lahendatavuse järgi. Viimasega seonduvalt räägivad näiteks Deutch & Coleman (2000), Vallacher jt (2010) ja Atran & Ginges (2012) konfliktidest, mis on raskesti alluvad ehk praktiliselt lahendamatud. Lahendamatud konfliktidest tuleb aga juttu järgmises peatükis.

3. Lahendamatud konfliktid

Nagu eelmisest peatükist selgus, saab konflikte klassifitseerida ka nende lahendatavuse alusel. Selline käsitlus jaotab konfliktid lahendatavateks ja lahendamatuks. Lahendamatu konflikti algus on sageli sarnane lahendatavate konfliktide omale, hõlmates endas probleemi, asjaolusid ning tsüklilist olemust. Lahendamatu konflikti puhul aga eskaleerub vastuseis konstruktiivsuse piiridest välja, tuues kaasa kõiki osapooli laastava konflikti, mis võib kesta põlvkondade kaupa (Deutch & Coleman, 2000, lk 429). Antud peatükk keskendubki lahendamatu konflikti kirjeldamisele, mille mõistmine on eelduseks usulise konflikti mõiste määratlemisele.

Lahendamatu konflikti puhul on tavaliselt tegemist väga pikaajalise vastuseisuga, mis eskaleerumise käigus seob end kognitiivsete, afektiivsete ning sotsio-struktuuriliste mehhanismidega ning mis edasisel süvenemisel laieneb nende ebakõlade piiridest, mis on konflikti esmaseks põhjuseks. Selline transformatsioon võib toimuda nii abielutülides, töistes konfliktides, poliitiliste gruppide või sõjajalal olevate riikide vahelistes konfliktides. Vastuseisu süvenedes muutub probleem osapoolte peamiseks mõtte- tunde ja tegudeallikaks ning isegi need asjad, mis konflikti otseselt ei puutu, võivad seda säilitada või süvendada (Vallacher jt, 2010).

Vallacheri jt (2010) järgi on lahendamatu konflikti keskmeks käitumismustri kordaja (ingl k *attractor*). Et sellele mõistele polnud enne käesoleva töö koostamist eestikeelset vastet, on tegemist minu enda antud tõlkega.

Kõnealuse mõiste all tähistatakse rühma potentsiaalseid muutuvaid seisundeid või mustreid, millesse süsteemi käitumine aja vältel koondub. See tähendab, et isegi kui konflikti käigus katsetatakse erinevaid käitumisviise, muutuvad need lõpuks ikkagi selliseks, mis on iseloomulikud konflikti üldisele käitumismustrile. Kui konfliktisüsteemis puudub kordaja, suudab süsteem muutuda ja areneda vastavalt sellele, milliseid mõjutusi ta väljaspoolt saab. Kui aga konfliktisüsteemis on käitumismustri kordaja olemas, on süsteem resistentne igasugusele mõjutusele ning seega ei saa ka areneda lahenduse suunas.

Kordajat võib iseloomustada kui ranget mentaalsete seisundite ja tegude kogumit, mida indiviid või grupp tavaliselt kogeb. Individuaalsel tasandil suudavad mõtted ja tunded, mis mõttetulvast esile tungivad, mõjutada üksteist selliselt, et tekiks üldine teadmine ja selle pinnal koherentne uskumus või sotsiaalne hinnang. Kui on arenenud üldine mentaalne seisund, on see üsna resistentne väljaspoolt tulevate mõjutuste suhtes, mis pretendeerivad selle muutmisele või ümberlükkamisele.

Näiteks kui teatud inimese suhtes ollakse positiivselt meelestatud, võib kellegi arvamus, et ta on "kriitiline" saada tõlgendatud "konstruktiivsena", selle asemel, et olla tõlgendatud "tighedana". Ehk kui ollakse eelnevalt seisukohal, et inimene, keda kirjeldatakse, on positiivne, ei suuda ka teiste arvamus seda kergesti muuta. Indiviidid, kel on küll omad isiklikud eelistused, mõjutavad üksteist olema justkui üksteisega jagatud reaalsuses ning kui kord on omaks võetud teatud tõekspidamised, on need vastupidavad uuele informatsioonile, mis pretendeerib vana muutmisele või ümberlükkamisele. Seega uus informatsioon töödeldakse või tõlgendatakse selliselt, et ta sobib vana teadmisega. (Vallacher et al, 2010). Ka Coleman (2000) kirjeldab lahendamatu konflikti põhjuseks olevat probleemi kui vajadust või väärtust, mida konflikti osalised tajuvad kui eksistentsiaalse tõena, mida ei ole võimalik ümber lükata.

Burgess ja Burgess (1996, viidatud Deutch & Coleman, 2000, vahendusel) on kirjeldanud kolme tüüpi probleeme, mis võivad lahendamatu konflikti põhjuseks olla. Esimene neist sisaldab erinevaid moraalsed tõekspidamisi, mis puudutavad näiteks indiviidi fundamentaalseid arusaamasid, religioosseid või isiklike väärtuseid, mille suhtes ei ole kompromisside leidmine kerge. Üheks

näiteks on katoliiklaste ja protestantide vastuseis "õige" kristliku doktriini osas. Teine tüüp seisneb võitluses ressursside pärast, näiteks territooriumi või muu materiaalse hüve tõttu. Kolmas tüüp hõlmab probleeme, mis tekivad võimu ja juhtpositsiooni omamise pärast. Kõiki eeltoodud probleeme tajutakse kui vastuseise, mille lahenduseks saab olla kas absoluutne võit või kaotus, ilma vahepealse mõlemale sobiva variandita.

Lahendamatu konflikti probleeme saab jaotada ka teisiti. Näiteks Burton (1987), Rothman (1997) ja Lederach (1997, viidatud Deutch & Coleman, 2000, vahendusel) jagavad probleemid vastavalt sellele, kas nad puudutavad jaotatavaid ressursse (nagu aeg, raha, territoorium) või on seotud indiviidi või grupi identiteediga (näiteks turvalisus, ohutus, õiglane kohtlemine jne). Et identiteediga seotud probleemid on ühtlasi seotud ka inimese kõige fundamentaalsemate vajadustega, on seepärast on ka konflikt, mis selliseid vajadusi puudutab, osapoolte jaoks seotud tema eksistentsiga.

Lederachi järgi ongi suurem osa lahendamatu konfliktide seotud identiteediga. Deutch (2000) on aga kasutanud identiteediga seotud probleemidega seoses "sotsiaalse ebaõigluse" mõistet. Ta kirjeldab seda läbi osapoolte suhestumise konflikti, kui osapooled tunnevad, et 1) neil keelatakse väljendada oma tegelikku identiteeti; 2) nende kultuur on ohus; 3) neil pole poliitilist jõudu, et oma ohvrirollist vabaneda; 4) nende põhilised vajadused nagu väärikus, turvalisus ja kontroll oma elu ja valikute üle on neile keelatud. Konfliktilahendused, mis ei tegele nende probleemidega, ei saa pikemas perspektiivis olla edukad.

Nagu eelnevast selgub, on lahendamatu konflikti puhul tegemist vastuseisuga, mis on pikaajaline ning võimalikele lahendustele raskesti alluv. Lahendamatu konflikti põhjuseid võib jaotada mitmeti, kuid eespool toodud määratluste ühisosaks on see, et taoline konflikt võib hõlmata nii ressursside jagamise osas tekkivad kui inimese identiteeti puudutavaid vastuolusid. Viimasega on seotud ka religioossed tõekspidamised. Lahendamatu konflikti eristab lahendavatest selle süvenev eskaleerumine konstruktiivsuse piiridest välja, jäädes kordama konfliktitsükli. Selle põhjuseks on konflikti keskmes olev käitumismustri kordaja, mis toob osapoolte käitumise ikka ja jälle tagasi

vastuseisu üldise käitumismustri juurde, olenemata sellest, missugust lähenemisviisi osapooled kasutada üritavad.

1. osa vahekokkuvõte

Nii konflikti definitsioone kui nende tüüpideks jagamise võimalusi leidub mitmeid. Käesolevas töös võtan aluseks definitsiooni, mille järgi on konflikti puhul tegemist kahe või enama osapoole vahelise vastuseisuga, mis on põhjustatud probleemist, mille sisuks on kas erinevused hoiakutes, väärtustes, eesmärkides või tegutsemisviisis. Eelnevalt tõin ära ka mitmed võimalused, kuidas klassifitseerida konflikti. Nendest käesoleva töö jaoks on oluline konfliktide jagamine probleemi ja lahendatavuse alusel. Probleemi alusel saab konflikte jagada näiteks väärtus-, huvi-, ja faktikonfliktiks. Vaadeldes konflikti selle lahendatavuse alusel, saab jaotada need kas lahendatavateks või lahendamatuks. Eelnev oli loogiliseks eelduseks järgmise peatüki tarvis, mis kõneleb usulisest konfliktist.

II. Usuline konflikt

1. Religiooni tähendus ühiskondlikul ja üksikisiku tasandil

Mõistmaks usulise konflikti olemust, on aga esmalt tarvis vaadelda religiooni tähendust inimese elus. Näiteks Eesti Õigekeelsussõnastiku 2013. aasta väljaanne annab mõistele *religioon* väga lakoonilise ja üldsõnalise vaste – usk, uskumus. See aga katab vaid väikest osa sellest, mida religioon inimese elus taotleb. Samas ei tohiks religiooni rolli käsitlemisel piirduda üksnes indiviidi tasandiga, vaid vaatlema peaks religiooni mitmetahulist rolli ka ühiskondlikul tasandil (siin ja edaspidi pean ühiskonnast rääkides silmas ühtlasi ka üleilmset mastaapi). Ning võttes arvesse seda, et käesoleva töö eesmärk – leida usulise konflikti mõiste - on tehtud ka Eesti konteksti arvestades, toon selles peatükis ära ka religiooni rolli eestlase elus. Järgnev annabki ülevaate religiooni tähendusest nii ühiskondlikul tasandil kui eestlase jaoks, samuti käsitletakse religiooni üksikisiku jaoks.

Kõigepealt on vajalik tuua ära religiooni mõiste täpsem definitsioon. Religiooni mõistet on aetud segamini *spirituaalsusega*, kuid religiooni eesmärk ei

ole üksnes usk millessegi või kellessegi, vaid olla prismaks inimese suhestumisel maailmaga ning anda tõekspidamised selle kohta, mida arvata, kuidas tegutseda ja mille poole püüelda. Enne 20. sajandi keskpaika käsitleti religiooni ja spirituaalsust samatähenduslikena, kuid tänaseks päevaks on mõisted lahku löödud. Ehkki mõlemad on seotud pühaduse otsingutega, hõlmab religioon lisaks sellele endas ka mitte-pühasid aspekte nagu küsimust identiteedist ja gruppikuulvusest, kindlaid rituaale ning käitumismalle, et saavutada ühendus pühaga. Seega sisaldab religioon lisaks püha-elementidele ka sotsiaalselt konstrueeritud uskumusi ja rituaale, olles sisuliselt õpetus sellest, kuidas elada (Van der Merwe, 2010).

Vaadates religiooni tähendust ühiskondlikus võtmes, ilmneb esmalt selle mastaapsus, sest religioon puudutab enamikku maailma populatsioonist. Nimelt identifitseerib Pew Research Centre'i 2010. aastal läbiviidud uurimuse järgi kaheksa inimest kümnest end mõne religioosse grupiga. Kõige enam on uurimuse järgi kristlasi (2,2 miljardit ehk 32% maailma populatsioonist), seejärel tulevad moslemid (1,6 miljardit ehk 23%), hindud (1 miljard ehk 15%), budistid (500 miljonit ehk 7%) ja juudid (14 miljonit ehk 0,2%). Lisaks neile jaguneb maailma rahvas ka traditsiooniliste rahvapärimate uskujate (nt Aafrika, Hiina, Ameerika pärismaalaste, Austraalia aborigeenide jt traditsionaalsete uskude) ja teiste väikeste usundite nagu bahaide, taoistide jt vahel ära. Suuruselt kolmanda suurema grupi aga moodustavad need, kes jätavad end mõne konkreetse religiooniga sidumata (ingl k *unaffiliated*). Nende hulka kuuluvad nii agnostikud, end ateistideks pidavad kui need, kes väidavad, et on spirituaalsed, kuid mitte religioossed (Cooperman, 2014). Seega saab religiooni tähendust ühiskonna jaoks vaadelda näiteks selle sotsiaalsete gruppide iseloomustamise kaudu. Ühiskond koosneb erinevatest inimrühmadest ning arvestades religiooniga seotud inimeste koguarvu maailmas, on religioossed grupid ühiskonnas esindatud suurel määral, mõjutades selle toimimist ja aset leidvaid protsesse.

Kasutades eelnevalt toodud religiooni definitsiooni, mille järgi annab see oma järgijatele lisaks transendentse kogemisele ka juhised õige elu elamiseks, on selge ka religiooni mõju ühiskonnale. Et ühiskond koosneb inimrühmadest, kellel on teatud väärtused, hoiakud, tõekspidamised jms, mis võivad tuleneda ka

religioosetest dogmadest, saab siit tuletada ka religiooni mõju ühiskondlikul tasandil. Näiteks Pew Research Center'i 2013. aasta artikkel "*Religious Groups' Views on End-of-Life Issues*" toob ära 16-ne peamise Ameerikas oleva religiooni tõekspidamised elu ja surmajärguse kohta. Artiklis on hästi välja toodud, et religioon ei ole pelgalt küsimus sellest, keda või mida uskuda, vaid annab ka vastused selliste küsimuste osas nagu elu ja surm ning kõigest, mis jää vahepeale. Ehk lisaks muudele moraalsetele eeskirjadele on religiooni üks tähendusi anda õpetus suremisest (kas ja missugust abi haiguste korral saada, vastused elu lõppemise ja selle ise lõpetamise võimalikkuse kohta) ning mis kõige olulisem – juhised sellest, kuidas elada, et ka pärast surma oleks hea (Cooperman, 2013).

Paljusid tänasel päeval ühiskonnas aktuaalseid teemasid (näiteks homoabielud, abort, naiste õigused, terrorism) käsitletakse läbi usulise prisma, kasutades pühakirjades olevat kas poolt või vastuargumendina. Seega on religiooni roll olla juhendaja tihti rasketes igapäevalistes valikutes, mõjutades nii ühiskonnas toimuvaid diskussioone aktuaalsete temade üle kui üleüldist elukorraldust.

Jätkuna eelnevale, võib religiooni vaadelda ka ühiskonna normide ja selle jätkusuutlikkuse alusena. Näiteks Saard (2014) toob välja, et religioosne kuuluvus võib olla lihtsalt kultuurist tulenev ning Jumal sellise stsenaariumi korral kõige rohkem spinozalik (*deus sive nature*). Sellisel juhul nähakse religiooni kasuliku fiktsioonina, mis on küll ebarealistlik kõne Jumalast kui heast ja armastusväärsest, kuid kannab samas sõnumit olla hea ligimene teistele inimestele, märgata teisi, olla empaatiline ja näha teistes pigem head kui halba. Sealjuures ei olegi Jumala olemasolu tähtis, sest usulise keele eesmärgiks on kirjeldada tundeid ja soove. Ehk religioon kui Jumala käsitus on justkui hea juhiste kogu õpetamaks, kuidas peaks elama, et ühiskonnas edukalt ja kooskõlas moraalsete tõekspidamistega hakkama saada.

Sellega haakub ka Merino (2014) käsitus religiooni tähendusest ühiskondlikul tasandil. Selle järgi annab religioosne kuuluvus inimesele sotsiaalse garantii saada vajaduse korral abistatud. Indiviidid, kes on samasuguse religioosse taustaga ehk kuuluvad samasse ühiskondlikku gruppi, on rohkem motiveeritud üksteist aitama võrreldes nendega, kelle religioosne taust on erinev. Seega võib

religioosne kuuluvus motiveerida inimest olema ka sotsiaalselt aktiivsem ning abivalmim ja anda kindlustunde enda elu osas.

Nagu eelnevast selgus, on religioonil ühiskondlikul tasandil mitmesugune tähendus. Väga suur osa maailmast identifitseerib end religiooni kaudu, mis omakorda mõjutab ühiskondlikke protsesse. Et käesolevas töös leitav usulise konflikti mõiste on mõeldud sobima aga nii globaalsesse kui Eesti konteksti, on tarvis ära tuua ka religiooni tähendus eestlase jaoks, eriti arvestades meie ühiskonna kultuurilise tausta omapära. 2011. aastal läbiviidud rahvaloenduse (REL2011) järgi pidas 19,5% usu küsimusele vastanud eestlastest ja 50,5% venelastest omaks mõnda usku. Eestlaste seas populaarseim oli luterlus (108513 vastajat) ja venelaste seas õigeusk (176773). Kõigist loendusel osalejatest ei pea 592588 elanikku REL2011 järgi omaks mitte ühtegi usku ja 157216 jätsid küsimusele vastamata, põhjendades keeldumist usuteema intiimsusega (Saard, 2014).

Samas leidis REL2011 analüüsinud sotsioloog Liina Kilemit, et küsimus „*Kas Te peate omaks mõnda usku (religiooni)?*“ mõõtis pigem identiteeti, aga mitte otsest usulist kuuluvust, tegelikku religioosset käitumist või sellekohaseid tõekspidamisi. Märksa konkreetsemaks pidas Kilemit Eesti Kirikute Nõukogu (EKN) poolt 2010. aastal tellitud religioonisotsioloogilist valimuurimust „Elust, usust ja usuelust“, mille esitatud küsimuse „*Kas Te kuulute mõnda kogudusse või usuliikumisse?*“ tulemuseks oli, et 15,9% eestlastest ja 17,6% muudest rahvustest vastajatest kuulub mõnda kogudusse (Saard, 2014). Samas näitavad mõlemad, nii REL2011 kui EKN tellitud uurimus, et vaid vähesed eestlased määratlevad end konkreetseks religiooni kuulujatena. Kõrvutades seda eelpool toodud globaalsete numbritega, ilmneb Eesti ühiskonna omapära religiooni tähenduse suhtes selles mõttes, et arvestades eestlaste vähest enese identifitseerimist religiooni kaudu, on ka religioossete dogmade osalemine ühiskondlikes diskussioonides ja protsessides selle võrra väiksem.

Rääkides religiooni tähendusest eestlase jaoks, on üheks märksõnaks pragmaatilisus. Nimelt oli peamiseks kirikupalvete ja usutõdede õppimise põhjuseks sajandite vältel praktiline vajadus saada kirikult luba abiellumiseks. Ka tänapäeval soovivad paljud kiriklikku laulatust ning käivad selle nimel ka leeris,

kuid hiljem end kristlasena ei identifitseeri. Samas leidub ka nn puhtusulisi pragmaatikuid, kes näevad religioonis kaitset ebaõnne ja haiguste vastu ning paremaid väljavaateid surmajärgsuses. Ka kirikus kuulutatud klassikaliste usutõdede osas on eestlane sageli skeptiline ning pigem kultuurprotestantlik kui sügavusklik (Saard, 2014).

Kuid eestlase religioossust ei iseloomusta siiski ainult pragmaatilisus, vaid ka üldprotestantlik individuaalsus. 19. sajandi keskpaigaks oli Piibel olemas igal kolmandal eesti perekonnal ning kirikus käimist asendas kodune Piibli-uurimine. Nii asenduski Jumalaga suhtlemine läbi kiriku hoopis individuaalse otsesuhtlusega läbi Piibli, igäühe koduses mugavuses. Samas on leidub kindlasti ka neid, kelle jaoks religioon tähendab midagi sügavamalt kui üksnes pragmaatilised kaalutlused. Kilemiti ja Nõmmiku järgi võib religioon olla inimeste jaoks ka võimalus otsida ja leida oma elu põhiväärtused ja moraalne tugi. Religiooniga võib suhestuda ka oma "sisemise mina" leidmise kaudu, kui otsitakse oma päritolu juuri, mõtiskletakse identiteedi ja õigluse üle (Saard, 2014).

Rääkides Eesti inimese suhestumisest religiooniga, tasub mainida ka Francise, Elkeni ja Robbinsi (2012) tööd, kus nad uurisid religiooni mõju eesti tudengite emotsionaalsele seisundile. Antud uurimus tulenes varasematest katsetest, milles vaadeldi erinevate riikide tudengite emotsionaalse heaolu ja nende religioosse kuuluvuse vahelist seost. Näiteks Walesi ja Ameerika Ühendriikide tudengite emotsionaalse heaolu ja nende religioosse tausta vahel oli positiivne korrelatsioon, samas Saksamaa tudengite religioosne kuuluvus ei omanud olulist mõju nende emotsionaalsele seisundile. Uurimuses kasutati Francise skaalat, mis mõõdab hoiakut kristluse suhtes (Francis Scale of Attitude toward Christianity) ning tulemuseks saadi, et Eesti kontekstis puudub tudengite religioosse kuuluvuse ja isikliku heaolutunde vahel märkimisväärne seos.

Autorid pakuvad võimaliku põhjendusena välja meie ühiskonna sotsiaalpoliitilise tausta omapära, kus religioosne kuuluvus võib viia teatud grupist väljaheitmise, mitte gruppi arvamiseni. Endapoolse tõlgendusena pakun välja selle, et Francise jt uurimus tõestas vähemalt osaliselt seda, et eestlase jaoks on

religioon valdavalt pragmaatilise loomuga, andes vajalikud juhised elulistes valikutes ning kindluse surmajärguse osas.

Nagu eelnevalt selgus, on religioonil nii globaalsel tasandil kui Eesti kontekstis mitmeid tähendusi. Viimasena on tarvis ära tuua ka religiooni tähendus üksikisiku jaoks, mida käsitlen läbi religiooni dimensioonide ja funktsioonide kirjeldamise. Näiteks Cornwalli jt (1986) järgi on religioossusel kuus dimensiooni:

- *traditsionaalse ortodoksi dimensioon* (ehk religioosse dimensioonimudeli kognitiivne komponent), mis hõlmab endas inimese usku traditsionaalsetesse usudogmadesse nagu näiteks Kristuse surm ja ülestõus, elu pärast surma, Piibel jne
- *partikularistliku ortodoksi dimensioon*, mis tähendab inimese suhtumist teatud kindla religiooni iseäralikesse doktriinidesse (väljendab kas inimese heakskiitu või eitust dogma suhtes)
- *spirituaalse pühendumuse dimensiooni*, mis hõlmab endas inimese isiklikku ja subjektiivset suhestumist transendentsega ning seda, mil määral on tema elu pühendatud religioonile
- *pühendumust kirikule*, mis tähendab inimese lojaalsust kirikule kui organisatsioonile ja enese identifitseerimist kiriku kaudu
- *religioosse käitumise dimensiooni*, mis hõlmab neid käitumisviise, mis on oma loomult religioossed (palvetamine, pühakirja uurimine, annetused abivajajatele jne)
- *osavõttu religioosetest sündmustest*, mis tähendab kirikus käimist, jumalateenistustel osalemist või näiteks annetusi kirikule.

Eeltoodud dimensioonide kaudu saab mõista religiooni üksikisiku jaoks kui mitmemõõtmelist kogemust, mis lisaks elulisi küsimusi puudutavatele juhistele hõlmab ka religiooniga suhestumise eri nüansse. Religiooni roll inimese elus ei piirdu üksnes küsimusega, mida uskuda ja kuidas käituda, vaid tähendab ka muuhulgas küsimust sellest, mil määral inimene suhestub religiooniga ja järgib selle dogmasid, võtab osa rituaalidest ja suhestub kogukonnaga.

Religiooni tähendust üksikisiku jaoks saab vaadelda lisaks religiooni dimensioonidele ka selle funktsioonide kaudu. Combres ja Askofare (2013) järgi on postmodernistlikus maailmas religiooni funktsioonideks oma ihadest võitu saamine, enda individuaalsuse eitamine ning vastuste andmine fundamentaalsetele küsimustele (näiteks elu ja surma, moraali, tõe ja õiguse teemadel). Kirkpatricki (2005; viidatud Van der Merwe, 2010 vahendusel) ja Boyeri (2001; viidatud Van der Merwe, 2010 vahendusel) intellektuaalse teooria järgi on religiooni funktsioon mõista maailma ja saavutada seeläbi kontroll selle üle. Religioone nähakse süsteemidena, mis esitavad parameetrid, mille läbi inimesed tõlgendavad ja mõjutavad maailma ning proovivad seletada selgitamatut.

Usundid on selle teooria järgi inimese jaoks vahendid maailma mõtestamiseks ning seotud tema igapäevaste mõtete ja tegudega. Kirkpatricku järgi on loomuliku valiku kaudu arenenud inimese mõistus selliselt, et on taganud inimpopulatsiooni ellujäämise ja jätkusuutlikuse produktiivses mõttes. Mõistus ja psühholoogilised mehhanismid arenesid koos keeruliste olukordade lahenduse leidmise protsessis, millest tuleneb ka antropoloogide ja kognitiivteadlaste väide, et religioon on loomulik fenomen, mis on mitmete kognitiivsete süsteemide arenemise tulemus, mistõttu religiooni puhul on tegemist nende süsteemide evalveerumise kaasproduktiga.

Eelpool toodu põhjal on näha, et religioonil on mitmeid tähendusi nii ühiskondlikul kui individuaalsel tasandil, samuti eestlase jaoks. Ühiskondlikus mõttes on religiooni läbi võimalik selgitada selle gruppidesse jaotumist, aset leidvaid protsesse ja diskussioone ning ühiskonna elukorralduse aluseks olevaid tõekspidamisi jms väärtuseid. Ka üksikisiku jaoks on religioonil mitmesugune tähendus, mis väljendub näiteks nii maailma mõtestamises läbi usulise dogma kui inimese igapäevaelu seotuses religiooniga. Religiooni üksikisiku elus saab vaadelda läbi selle dimensioonide ja funktsioonide, mis võimaldavad uurida, kuidas ja mil määral religioon mõjutab indiviidi igapäeva elu. Rääkides aga religiooni tähendusest eestlase jaoks ning võttes globaalset konteksti paralleeliks, tuleb arvestada meie ühiskonna omapäraga, mis väljendub eestlase väheses eneseidentifikatsioonis religiooni läbi.

2. Usulise konfliktide mõiste

Eelnevas peatükis vaadlesin religiooni tähendust nii ühiskondlikus kui individuaalses tähenduses, samuti käsitlesin religiooni rolli eestlase elus. Leidsin, et religioonil saab vaadelda nii juhistekoguna õigesti elamiseks ning parema surmajärguse saavutamiseks, ühiskondlike protsesside alusena kui dimensioonide ja funktsioonide võtmes, mis selgitavad, mis määral üksikisiku igapäevaelu on mõjutatud religioonist. Religiooni tähenduse määratlemine oli aga eelduseks usulise konfliktide käsitlemisele, millega antud peatükk tegeleb. Järgnevalt toongi ära erinevate autorite usulist konfliktide puudutavad käsitlused ning määratlen nende põhjal omapoolse usulise konfliktide mõiste.

Religioon on osa inimese maailmavaatest, mis kujuneb pika aja vältel ning ei ole aldis muutustele. Näiteks Pyysiäineni (2003, viidatud Van der Merwe, 2010, vahendusel) järgi on maailmavaade aluseks inimese meta-representatsiooniale hoiakule ning loob uskumuste, tõekspidamiste ja hoiakute raamistikku, millest lähtuvalt toimub otsuste langetamine. Sama väidab ka Wilber (2007, viidatud Van der Merwe, 2010, vahendusel), kelle järgi on inimese mõtted ja tõekspidamised mõjutatud inimese kultuurisest taustast tulenevast maailmavaatest, kuuludes indiviidi fundamentaalsete väärtuste hulka. Inimene võib küll teatud juhtudel oma kultuuri piire ületada ning ühineda nendega, kelle tõekspidamistega ta end samastab, kuid samas mängivad ka sellise stsenaariumi puhul rolli traditsionaalsed väärtused, eriti kriisiolukordades kui pöördutakse tagasi oma traditsionaalsete uskumuste ja praktikate juurde.

Et maailma globaliseerumisel ning üha kosmopoliitsemaks muutumisel rändavad inimestega koos ka ideed, religioossed uskumused ning tõekspidamised, mis ei pruugi uue asukoha omadega sobitada, on kultuuride kokkupõrked kerged tulema. Võttes arvesse, kui suur osa maailmast on vähemal või rohkemal määral seotud religiooni ja selle tavade ning tõekspidamistega, ei ole minu arvates ka imeks pandav, et konflikte, mis seotud religiooniga, on maailmas palju.

Pew Research Center avaldas 2014. aastal uurimuse, milles mõõdeti kaht asja: esiteks valitsuse poolt sätestatud piiranguid seoses religioossete uskumuste ja praktikatega (*The Government Restrictions Index* ehk GRI) ning teiseks sotsiaalse vaenulikkuse määra (*The Social Hostilities Index* ehk SHI). GRI väljendas seda,

kuivõrd riikide ja territooriumite valitsused keelasid teatud usku või nendesse pöördumist, piirasid jutlustamist ning eelistasid üht religiooni teisele. SHI mõõtis nii indiviidide, suuremate gruppide kui organisatsioonide vaenulikkust religiooniga seotud teemade suhtes, religiooniga seotud relvastatud konfliktide või terroriaktide arvu, ahistamist usulistel põhjustel või muid sellega seotud väärkohtlemisi. Piirangute ja vaenulikkuse all peeti silmas valitsuse poolset ahistamist, füüsilist väärkohtlemist, arestimist ja kinnipidamist, pühaks peetavate kohtade rüvetamist ja usugrupi liikmete diskrimineerimist tööturul, haridusvaldkonnas ning elukohaga seonduvates küsimustes. Samuti peeti uurimuses ahistamise all silmas verbaalseid solvanguid erinevatesse religioonidesse kuuluvate gruppide või indiviidide vahel.

Uurimuse tulemused näitasid, et selles osalenud 198-st maailma riigist ja territooriumist leidis 33%-s aset religiooniga seotud konflikt, mis on viimaste aastate kõrgeim. Religiooniga seotud vastuseisude arv kasvas kõigis regioonides peale Ameerika, kusjuures kõige järsem kasv oli Lähis-Idas ja Põhja-Aafrikas, mille põhjuseks on tõenäoliselt 2010-11. aastal toimunud Araabia kevade nimel all toimunud poliitiline ülestõus. Samuti on tõusnud religioosete konfliktide arv Aasia ning Vaikse ookeani regioonis, eriti Hiinas.

Valitsuse poolt seatud piirangud religioosete praktikate suhtes on jäänud PEW2014 uurimuse järgi samale tasemele eelmise, 2011. aastal tehtud uurimuses leitud tasemetega. Selle järgi on kolmes riigist kümnest (ehk 29%-s uurimuses osalenud riikidest) valitsuse poolt seatud piirangud. Vaadates nende üldarvu (mille sisse on arvatud nii valitsuse poolt seatud kui ühiskondlikud piirangud), selgub, et 43%-s kõigist riikidest on religiooset vabadust mingis osas kitsendatud. Kuna mõned riigid, milles on kõrge piirangute määr, on suure populatsiooniga (näiteks Hiina), on seetõttu ka nende all elavate inimeste koguarv väga suur – kokku elab 5,3 miljardit inimest (76% maailma kogupopulatsioonist) territooriumil, kus on religiooni osas seatud teatud piirangud. See arv on viimaste aastate jooksul kasvanud, näiteks 2011. aastal oli protsent 74% ning 2007. aastal 68% (Grim, 2014).

Siinkohal tuleb märkida ära, et PEW2014 uurimisgrupp toetus oma järelduste tegemisel üksnes uurimuses osalenud riikide statistikale ning jätsid

arvestamata nende kultuurilise, ühiskondliku, moraalse jms tausta. Saadud tulemused aga võimaldavad siiski järeldada, et religiooniga seotud konfliktid on maailmas väga levinud. Üle poole maailma kogupopulatsioonist puutub vähemal või rohkemal määral kokku religioosse vastuseisuga kas valitsuse, ühiskonna või teiste religioossete rühmade poolt, olgu tegemist kas verbaalse või füüsilise väärkohtlemise või valitsuse poolt seotud piiranguga religioossete praktikate osas. Siit saab minu arvates ka tuletada usulise konflikti kui mõiste määratlemisel ühe olulise elemendi – konflikti osapooled. Eelneva põhjal võib väita, et usuline konflikt võib toimuda nii religioossete ja mittereligioossete osapoolte vahel.

Võimalusi, kuidas määratleda taolise vastuseisu osapooli, on aga veelgi. Näiteks McClain (2014) toob oma artiklis ära Dworkini (2013) antud religioosse konflikti kirjelduse, mille järgi on tegemist kultuuride kokkupõrkega ateistide ning teistide vahel, mis võib olla põhjustatud näiteks küsimuse üle inimese elu väärtusest ja õigetest eluviisidest. Mõnevõrra üllatav lähenemine on aga tuletatud selliselt, et religioon on antud lähenemise kohaselt eraldatud selle traditsioonilisest transendentsest elemendist. Selle käsitluse järgi on religioon ajalooliselt hõlmanud kaht tüüpi veendumust: esmalt usku intelligentsesse ebainimlikku jõudu ehk jumalasse ning seejärel hulka moraalseid ja eetilisi tõekspidamisi. Esimene neist on selle käsitluse järgi religiooni "teaduslik" osa, teine aga väärtuseid puudutav ning ehkki mõlemad on traditsiooniliselt esinenud koos, esinevad nad kontseptuaalselt siiski üksteisest lahus. Seepärast saab Dworkini arvates ka end ateistiks tituleeriv, kuid samas religioossete tõekspidamisi ning moraalinorme järgiv inimene olla religioosne, sealjuures jumalasse uskumata. Et küsimus elu väärtusest on religioosse taustaga, võib sellise probleemiga seotud konflikti Dworkini arvates pidada religioosseks sõjaks ka siis, kui jumala-mõiste selles puudub. Siiski on ka sellise stsenaariumi puhul vähemalt ühe osapoolte jaoks tegemist konfliktiga, mis puudutab kõiksust ning sellest tulenevalt fundamentaalseid väärtuseid.

Konflikti osapooltega seondub ka küsimus sellest, kuidas nad käituvad vastuseisus, mis on seotud religiooniga. Nagu eelnevates peatükkides selgus, on religioon aluseks inimese maailmavaatele ja valikute langetamisele, mis hõlmab ka käitumist konfliktises situatsioonis. Neuberg jt leidsid 2014. aastal avaldatud

uurimuses ‘‘Religion and Intergroup Conflict: Findings From the Global Group Relations Project’’, et religiooni suur mõju inimese elule korreleerub positiivselt tema eelarvamusliku ja vaenuliku suhtumisega teistesse. Uurimuses keskenduti sellele, kuidas religiooni mõju inimese igapäevaelule mõjutab kaht konflikti tihtipeale süvendavat elementi, milleks on võitlus piiratud ressursi ja erinevate väärtushinnangute pärast. Leiti, et kui osapoolteks on grupid, mis on tugevalt religiooniga seotud, on nad ühtlasi ka üksteise suhtes eelarvamuslikumad ja vaenulikumad. Samuti mõjutab religioosse seotuse määr seda, kas grupp üldse soostub konfliktis osalema (ehk teise osapoole suhtes vaenulikult käituma) olukorras, kus konflikti võitmise tõenäosus on nende kahjuks (näiteks materiaalsetel või füüsilistel põhjustel). Need grupid, mille igapäevaelus mängib religioon suuremat rolli, on ka ebasoodsamas positsioonis olles valmis endast mõjuvõimsamate osapoolte suhtes agressiooni üles näitama. Põhjuseks leidsid uurimuse autorid, et teatud tüliküsimusi peetakse liiga pühaks, et mitte sekkuda, näiteks iisraellaste ja palestiinlaste tüli Jeruusalemma pärast.

Ka Vallacher jt (2010) on kirjeldanud religiooni rolli konfliktiolukorras ning leidnud, et religioossed tõekspidamised võivad soodustada konflikti teket ja süvenemist. Selle põhjuseks tõid nad ära religiooni kaks eesmärki, mis võivad omavahel vastuollu sattuda. Nimelt on nende järgi religiooni üheks väljundiks arendada inimeste vahel rahumeelset suhtlust ja koostööd, rõhutades enesekontrolli, tolerantsuse ja ligimesearmastuse tähtsust. Selliselt toimiks religioon justkui konflikti ennetavana ja juba tekkinud vastuseisu korral rahumeelse lahenduse pakkujana.

Samas kuulub enamuse religioonide juurde maailma jagamine kategooriateks vastandamise teel: näiteks inimeste jagamine headeks ja halbadeks, õilsateks ja patustajateks. Eristus hea ja halva vahel on sageli aluseks ka inimeste kategoriseerimisele nende religioossete tõekspidamiste alusel. See tähendab eristust selle alusel, kes kuulub eristaja enda usulisse gruppi ja kes mitte. Selline kategoriseerimine võib tähendada, et ka moraalselt aksepteeritavalt käituv, kuid teise religioossete gruppi kuuluvat inimest võidakse hinnata negatiivselt põhjusel, et ta järgib erinevat jumalat või maailmavaadet. Kui religioossete uskumused on seotud ka etniliste, demograafiliste ning rahvuslike küsimustega,

siis religioosne kuuluvus suurendab tendentsi eelistada oma gruppi teisele grupile. Kui tekib konflikt kahe grupi vahel (näiteks territoriaalsetel või resurssiga seotud põhjustel), siis religioosne aspekt seega pigem võimendab vastuolu kui lahendab seda. See väljendub näiteks selles, et kui üks osapool näeb teist kurja või patusena, nõrgenevad või kaovad ka piirangud seoses agressiooni ja vägivallaga. Tekib vastuoluline situatsioon, kus religioon soodustab olukorda, mis ei lähe kokku tema moraalsete tõekspidamistega (Vallacher, 2010). Ehk religioon võib käituda konfliktis olukorras pigem seda soodustava kui lahendava jõuna, eriti kui küsimuse all on põhimõttelised või näiteks pühaks peetavad teemad.

Oluline on rääkida ka usulise konflikti probleemist. PEW2014 uurimistulemuste järgi saab üheks probleemiks pidada vastuseisu religioosse grupi ja valitsuse vahel olukorras, kus viimane kehtestab usuliste praktikate suhtes piiranguid. Teiseks religioosse konflikti põhjuseks on vastuseis erinevate religioossete gruppide või ühiskonna vahel, mis hõlmab füüsilist ja verbaalset vägivalda, pühaks peetavate objektide rüvetamist või religioossete inimeste diskrimineerimist eri valdkondades. Võimalikke põhjuseid on aga teisigi. Vallacher jt (2010) seostavad usulisi konflikte religioonile esitatavate väljakutsetega kaasaja maailmas. Näiteks on teaduse areng toonud kaasa mitmete religioossete tõekspidamiste ümberlükkamise (maailma loomise ja alguse küsimuses), samuti näevad autorid probleemina ka varasemast suuremat kultuuride, religioossete tavade ja tõekspidamiste kokkupuutumist globaliseerumise tulemusena. Et usulisel pinnal tekkivaid vastuolusid pole võimalik lõplikult lahendada (näiteks otsustada, missugune jumal on tõeline või millisel prohvetil oli õigus), on sellised konfliktid sageli väga pikaajalised ning ainsa lahendusena nähakse kas võitu või lüüasaamist (Vallacher, 2010). Minu arvates viitab selline kirjeldus ka usulisele konfliktile kui lahendamatuks vastuseisule, mille tunnuseks on pikaajaline kestvus, korduvad tsüklid, lahenduste absoluutne iseloom (kas võit või kaotus) ja probleemiks oleva küsimuse põhimõtteline loomus.

Samas toovad Vallacher jt (2010) välja selle, et mitte kõikidel juhtudel ei teki kahe osapoole vahel religiooniga seotud konflikti. Ka erinevate usuliste tõekspidamistega inimesed saavad üksmeeles eksisteerida juhul, kui ressursse

jagub kõikidele osapooltele ning neil puudub vajadus üksteisest sõltuda. Paljudel juhtudel kasutatakse aga religiooni kui õigustust agressiooniks, mille tegelikeks põhjusteks on hoopis muud motiivid (näiteks materiaalsed või võimu puudutavad soovid). Põhjendades vastuseisu usuliste alustega, saab aga hõlmata ka neid, kes muidu agressiooniga kaasa ei tuleks (Vallacher et al, 2010).

Ehkki taoline konflikt, mis kasutab religiooni vaid kattena agressiooniks ning materiaalsete hüvede saavutamiseks, ei kuulu näiliselt religioosse vastuseisu alla, pean mina siiski seda religioosseks konfliktiks. Seda põhjusel, et ehkki konflikti algatajad peavad silmas ka muid aspekte peale religioossete, on taolise konfliktiga kaasaminejate jaoks tegemist siiski religioosse vastuseisuga, sest vastasel korral poleks konflikti algatajatel tarvis religioonist põhjendust leida, kui rahvas, keda nad kaasata soovivad, jagaksid samasid materiaalseid taotlusi.

Jätkates usulise konflikti probleemi määratlemisega, tasub tuua ära ka Atrani ja Gingese (2012) teooria. Selle järgi võivad taolise konflikti põhjuseks olla ka ilmalikud ja sekulaarsed sümbolid (näiteks maa, inimesed, objektid, sündmused), mis on muutunud eksistentsiaalseteks ja sakraalseteks (näiteks paljude jaoks lihtsalt geograafiline territoorium muutub konflikti osapoolte jaoks pühaks maaks), mille osas pole võimalik läbirääkimisi pidada, hoolimata konfliktiga kaasnevatest tagajärgedest, lubatud sanktsioonidest või tasudest.

Atran ja Ginges leiavad, et sellisel juhul muutuvad probleemiks olevad väärtused transendentseks ja on seotud emotsioonidega, kusjuures nendesse suhtutakse kui kohustustesse, mida peab täitma ja järgima. Märkimisväärne on ka see, et uurimus palestiinlaste, iisraeliitide, indoneeslaste, indialaste, afgaanide ja iraanlastega näitas, et kui konflikti probleemiks on pühad väärtused, võib materiaalsete hüvede (raha, poliitilised lubadused jne) pakkumine lahendusena tuua kaasa hoopis konflikti süvenemise ning agressioonide suurenemise. Selline tagasilöökk ilmselt ilmnes nii selgelt religioossete elementidega konfliktide puhul kui ka selliste puhul, kus religioosset aspekti näiliselt ei olnud (Atran & Ginges, 2012).

Nagu ma konflikti tüüpe käsitlevas peatükis ära tõin, lähtun ma käesolevas töös usulise konflikti mõistet defineerides kahest alusest – probleemist ja lahendatavusest. Nagu juba kirjeldatud, on usulise konflikti puhul tegemist lahendamatu konfliktiga, mis võib kesta väga pikka aega ning allub raskesti

lahendusvõimalustele. Võttes aga kokku eelpool toodud religioosse konflikti probleemide kirjeldused, saan ära tuua mitmeid põhjuseid, mis aitavad usulise konflikti mõistet määratleda. Nendeks võivad olla nii osapoolte erinevad maailmapildid (mis sisaldavad endas ka väärtushinnanguid, eesmärke, dogmasid jne); taotlused seoses sakraalsete sümbolitega kui ka religiooniga põhjendatud, kuid sisuliselt ilmalikud motiivid (seotud raha, territooriumi või võimu omamisega jne). Kõik need põhjused on seotud kõiksust ja sellest tulenevalt fundamentaalseid tõekspidamisi ja väärtuseid puudutavate küsimustega.

Ehkki osapoole maailmapilt ning taotlused seoses sakraalsete sümbolitega on selgemini seotud transendentsega, on ka religiooniga põhjendatud, kuid sisuliselt ilmalikel motiividel põhjustatud konflikt seotud lähemal vaatlusel kõiksusega. Kui religiooni kasutada konflikti põhjendusena, saab kaasata vastuseisu suuremaid rahvahulkasid, kes muidu konfliktiga kaasa ei tuleks. Kui aga sellisel juhul on rahva jaoks konflikti põhjendus seotud siiski religiooniga, on tegemist usulise konfliktiga. Kui vaadata usulise konflikti põhjuseid, kattuvad need väärtuskonflikti alusega, mis samuti hõlmab endas tõekspidamisi ja põhimõttelisi väärtushinnanguid, mille muutmine pole kerge.

Eelnevale tuginedes saan ma tuua usulise konflikti mitmekülgset olemust avava definitsiooni, mille järgi võib usulist konflikti vaadelda kui lahendamatu loomuga väärtuskonflikti, milles osaleb kaks või enam osapoolt ning mille probleem puudutab vähemalt ühe osapoole jaoks kõiksust ja sellest tulenevalt väärtuseid, tõekspidamisi, eesmärke ja hoiakuid ning seega on seotud ka osapoole identiteediga. Täpsemalt võivad probleemiks olla kas piirangud usuliste praktikate osas, vaenulikkus usugruppide liikmete suhtes, erinevate ühiskonnagruppide erisused väärtuses, tõekspidamistes jms ning kokkupõrked pühaks peetavate teemade osas. Usulise konflikti osapoolteks võivad olla nii end sekulaarsete või ateistidena identifitseerivad ühiskonnagrupid (näiteks valitsus) ja inividid, kui ka religiooniga seotud grupid ja üksikisikud. Näiteks konflikti puhul, kus üheks osapoolteks on valitsus ja teisalt usuline grupp ning probleemiks on usulise praktika suhtes seatud piirangud, on tegemist usulise konfliktiga. Sellisel juhul on ühe osapoole jaoks probleemiks nii kõiksusega seotud teemad kui inimese fundamentaalseid tõekspidamisi puudutavad küsimused, samas teise

jaoks võib tegemist olla pigem pragmaatilise probleemiga. Sobivaks näiteks on Prantsusmaa keeld mosleminaiste rüüle – niqabile, mida põhjendatakse nii riigi sekulaarsest korrast tuleneva otsuse kui turvakaalutluste väljatoomisega. Ühe osapoole jaoks on tegu pragmaatilise otsusega, teise osapoole jaoks aga kõiksust ja kultuurseid tavasid puudutava konfliktiga (ECHR 191, 2014).

Eelpool toodud usulise konflikti mõiste määratlemisel lähtusin esimeses peatükis toodud kahest konfliktitüüpi alusest – konflikti probleemist ja lahendatavusest. Selline lähenemine annab võimaluse kirjeldada usulist konflikti võimalikult täpselt. Kui vaadata usulist konflikti üksnes väärtuskonfliktina, jääb tähelepanuta sellele iseloomulik lahendamatu loomus. Samas defineerides usulist konflikti üksnes lahendatavuse alusel, ei võimalda see täpselt kirjeldada konflikti probleemi, sest nagu lahendamatu konfliktide peatükis selgus, jagunevad nad omakorda probleemide alusel. Seepärast ongi minu arvates mõistlik kasutada usulise konflikti mõistet defineerides kaht konfliktitüüpi.

3. Usulise konflikti lahendamine

Kui eelmised peatükid andsid teoreetilised teadmised konflikti olemusest, selle tüüpidest, probleemidest ja osapooltest, siis järgnevalt käsitlen ka konflikti praktilist osa – konfliktide lahendamist. Nagu eespool toodud, on usulisele konfliktile iseloomulik selle lahendamatu loomus, mida tuleb arvesse võtta ka taolisele vastuseisule lahenduste leidmisel. Sageli on seda aga raske teha, sest konflikti eskaleerumisel on konflikti algse põhjuse kõrvale tulnud teisigi probleeme, mis teevad tüli algallika leidmise raskeks. Järgnevalt põhinen Colemani (2000) toodud kaheksale aspektile, millest sellise vastuseisu lahendamise puhul juhinduda.

Kõige esimese sammuna tuleb tähelepanu pöörata konflikti süsteemi analüüsile ning kaardistada selle kulgemine, kontekst, probleemid ning dünaamika. Pruitt ja Olczak (1995, viidatud Deutch & Coleman, 2000, vahendusel) on loonud MACBE mudeli, mis on abiks konflikti analüüsimisel. Mudel kirjeldab viit eraldiseisvat, kuid üksteisega siiski seotud elementi, mis on seotud konflikti osapooltega – nende motivatsiooni, suhtumise, tunnetuse,

käitumise ja ümbritseva keskkonnaga. Eeltoodud viis elementi on omavahelises vastastikseses ning ühe muutumine muudab ka ülejäänuid. See aga toob kaasa konflikti süveneva eskaleerumise. Teiseks sammuks lahenduse leidmisel on sekkumine konflikti, kuid üksnes eeldusel, et osapooled on motiveeritud konflikti lahendama. Kolmandaks on oluline konflikti osapoolte suunamine õiglase ning konstruktiivse lahenduse leidmise poole. Neljas aspekt, mida järgida, on konflikti pidev multidistsiplinaarne analüüs, mis on vajalik lahendamatu konflikti mitmekülgse iseloomu mõistmise jaoks. Viidendaks toob autor välja vajaduse kaasata konflikti osapooli aktiivselt lahenduse leidmisel ning suhtuda austuse ning lugupidamisega nende omapäradesse. Kuuenda sammuna on lahenduse leidmisel vajalik koordineerida lühiajalisi sekkumisi pikaajaliste eemärkide ning sekkumistega. See tähendab, et lühiajalise ja vältimatu kriisilahenduse kasutamine (näiteks politsei, meedia jms) peab sobima kokku pikaajalise lahendusprotsessi eesmärkide ja suundadega. Sekkumise puhul tuleb keskenduda osapoolte liidritele (täpsemalt keskastme juhtidele), kes ei pruugi gruppi juhtida formaalselt, kuid omavad sellegipoolset mõjuvõimu. Kaheksanda ja viimase aspektina on lahenduse väljatöötamisel vaja keskenduda nii minevikus aset leidnud sündmustele, olevikule kui tulevikule.

Usulise konflikti lahendamine on selle fundamentaalseid tõekspidamisi puudutava olemuse tõttu väga keeruline. Tegemist on destruktivse ja pikaajalise vastuseisuga, mis toob palju kahju kõigile osapooltele. Minimaliseerimaks tekkida võivat kahju, on seepärast on ka oluline panna rõhku taolise konflikti lahenduse väljatöötamisele. Arvestades usulise konflikti tekkimispõhjust – küsimust indiviidi baastaseme tõekspidamistest – on ka oluline kõikide osapoolte omapäradesse suhtuda austuse ja lugupidamisega, mis loob omakorda pinnase edukaks kommunikatsiooniks. Samas tuleb lahendamatu konfliktide puhul tõdeda, et ehkki nende lahendamine on keeruline ning aeganõudev, võivad konfliktis olevad osapooled eksisteerida koos ka selliselt, et nende taustsüsteemi toimimine ei kannata (näiteks majanduse ja erinevate teenuste toimimine, hariduse kättesaamine jms).

2. osa vahekokkuvõte

Eelnevalt tõin ära erinevate autorite usulise konflikti käsitlused. Nagu selgus, võib taolist vastuseisu vaadelda mitme erineva külje pealt, kuid sellest hoolimata on kõikidel juhtudel tegemist konfliktiga, mille probleem on vähemalt ühe osapoole jaoks seotud kõiksuse ja seda puudutavate teemadega. Seepärast eskaleeruvad usulised konfliktid sageli kergesti lahendatava konflikti piiridest välja ning muutuvad lahendamatuks konfliktideks, mis võivad kesta väga pikka aega ning olla deskstruktiivsed kõigile osapooltele. Sestap on väga oluline panna rõhku usulise konflikti lahendamisele, mis eeldab asutust kõigi osapoolte vastu ning motivatsiooni leida konstruktiivne lahendus.

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli määratleda teoreetiliselt usulise konflikti mõiste, kasutades selleks erinevate autorite käsitlusi teema kohta. Eesmärgi saavutamiseks tõin esmalt ära konflikti üldmõiste, mille järgi on tegemist kahe või enama osapoole vahelise vastuseisuga, mis on põhjustatud probleemist, mille sisuks on kas erinevused hoiakutes, väärtustes, eesmärkides või tegutsemisviisis.

Seejärel kirjeldasin konflikti klassifitseerimise viise, tuues ära töö seisukohalt olulised konflikti jaotused selle probleemi ja lahendatavuse alustel. Konflikti saab selle probleemide alusel jagada nii väärtus-, huvi-, faktikonfliktiks ning lahendatavuse alusel lahendatavateks ning lahendamatuks. Usulise konflikti mõiste määratlemine eeldas aga lisaks konflikti üldmõiste ja sellega seonduva käsitlemisele ka religiooni tähenduse toomist nii ühiskondlikul kui üksikisiku tasandil.

Samuti tõin ära ka religiooni rolli eestlase jaoks. Leidsin, et religioonil on mitmeid tähendusi – esiteks puudutab ta kõiksusega seonduvat, samuti on religiooni läbi võimalik selgitada ühiskonna gruppidesse jaotumist, aset leidvaid protsesse ja diskussioone ning ühiskonna elukorralduse aluseks olevaid tõekspidamisi jms väärtuseid. Ka üksikisiku jaoks on religioonil mitmesugune tähendus, mis väljendub näiteks nii maailma mõtestamises läbi usulise dogma kui inimese igapäevaelu seotuses religiooniga.

Vaatlesin religiooni tähendust indiviidi elus läbi selle dimensioonide ja

funktsioonide, mis võimaldavad uurida, kuidas ja mil määral religioon mõjutab indiviidi igapäeva elu. Rääkides aga religiooni tähendusest eestlase jaoks, tuleb arvestada meie ühiskonna omapäraga, mis väljendub eestlase väheses eneseidentifikatsioonis religiooni läbi. Eestlase jaoks on religioon paljuski pragmaatiline otsus.

Seda arvesse võttes defineerisin ka usulise konflikti mõiste, mille järgi on tegemist kahe või enama osapoole vahelise lahendamatu loomuga väärtuskonfliktiga, mille probleem puudutab vähemalt ühe osapoole jaoks kõiksust ja sellest tulenevalt väärtuseid, tõekspidamisi, eesmärke ja hoiakuid ning seega on seotud ka osapoole identiteediga. Täpsemalt võivad probleemiks olla kas piirangud usuliste praktikate osas, vaenulikkus usugruppide liikmete suhtes, erinevate ühiskonnagruppide erisused väärtuses, tõekspidamistes jms ning kokkupõrked pühaks peetavate teemade osas. Usulise konflikti osapoolteks võivad olla nii end sekulaarsete või ateistidena identifitseerivad ühiskonnagrupid (näiteks valitsus) ja individid, kui ka religiooniga seotud grupid ja üksikisikud.

Taalise konflikti lahendamisel tuleb juhinduda teadlikust konfliktianalüüsist, mis võtaks arvesse nii mineviku, oleviku kui tuleviku perspektiivi, kõiki konflikti elemente ning lähtuks vastastikkusest austusest kõigi osapoolte vahel. Usulise konflikti kui lahendamatu konflikti puhul peavad osapooled olema motiveeritud vastuseisu lahendama, vastasel korral katse lahendust leida tõenäoliselt ebaõnnestub.

Usuliste konfliktidega puutub maailmas igapäevaselt kokku väga palju inimesi, mistõttu tegemist on globaalses mõttes aktuaalse teemaga, mis väärrib ka edasist uurimist. Et aga konfliktide käsitlemine eeldab esmalt nende defineerimist ning klassifitseerimist, on ka usulise konflikti puhul esmalt oluline määratleda selle mõiste. Töö eesmärk – leida võimalikult mitmekülgne definitsioon – sai selliselt ka täidetud.

Kasutatud kirjandus

Atran, S., & Ginges, J. (2012). Religious and Sacred Imperatives in Human Conflict. *Science*, 336(6083), 855-857. Võetud 20. märts, 2015, http://sitemaker.umich.edu/satran/files/atran_ginges_science_article_on_religion_on_conflict.pdf

Combres, L., & Askofaré, S. (2013). Function(s) of Religion in the Contemporary World: Psychoanalytic Perspectives. *Journal of Religion & Health*, 52(4), 1369-1381. Võetud 15. aprill, 2015, <http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=98794db5-43b5-458f-85c584120816949b%40sessionmgr4004&vid=2&hid=4202>

Cooperman, A. (2014, 1. aprill). Global Religious Diversity: Half of the Most Religiously Diverse Countries are in Asia-Pacific Region. Võetud 5. aprill, 2015, <http://www.pewforum.org/files/2014/04/Religious-Diversity-full-report.pdf>

Cooperman, A. (2013, 21. november). Religious Groups' Views on End-of-Life Issues. Võetud 20. veebruar, 2015, <http://www.pewforum.org/files/2013/11/end-of-life-religious-groups-views.pdf>

Cornwall, M., jt (1986). The Dimensions of Religiosity: A Conceptual Model with an Empirical Test. *Review of Religious Research*, 27(3), 226-244. Võetud 13. aprill, 2015, <http://www.jstor.org.ezproxy.utlib.ee/stable/3511418>

Cupach, W., & Canary, D. (2000). *Competence in Interpersonal Conflict*. Illinois: Waveland Press.

De Dreu, C., & Gelfand, M. (ed.). (2008). *The Psychology of Conflict and Conflict Management in Organizations*. New York: Taylor & Francis Group.

Deutsch, M., & Coleman, P. (ed.). (2000). *The Handbook of Conflict Resolution. Theory and Practice*. San Francisco, Calif.: Jossey-Bass.

French ban on the wearing in public of clothing designed to conceal one's face does not breach the Convention 2014 European Court of Human Rights
Võetud 3. aprill, 2015
http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/01_07_14_grandchamber.pdf

Folger, J., Poole, M., & Stutman, R. (1993). *Working Through Conflict: Strategies for relationships, groups and organizations* (2 ed.). New York: The Harper Collins.

Francis, L., Elken, A., & Robbins, M. (2012). The Affective Dimension of Religion and Personal Happiness Among Students in Estonia. *Journal of Research on Christian Education*, 21(1), 84-90. Võetud 14. aprill, 2015, <http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=98794db5-43b5-458f-85c5-84120816949b%40sessionmgr4004&vid=5&hid=4202>

Grim, B. (2014, January 14). Religious Hostilities Reach Six-Year High. Võetud 3. märts, 2015, <http://www.pewforum.org/files/2014/01/RestrictionsV-full-report.pdf>

Klein, S., & Ritti, R. (1984). *Understanding organizational behavior* (2nd ed.). Boston, Mass.: Kent Pub.

Lehtsaar, T. (2008). *Suhtlemiskonfliktid psühholoogia*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

McCLAIN, L. (2014). Can Religion Without God Lead to Religious Liberty Without Conflict? *Boston University Law Review*, 94(4), 1273-1320. Võetud 15. veebruar, 2015, <http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=98794db5-43b5-458f-85c5-84120816949b%40sessionmgr4004&vid=8&hid=4202>

Merino, S. (2014). Social Support and the Religious Dimensions of Close Ties. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 53(3), 595–612-595–612. Võetud 6. aprill, 2015, <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.utlib.ee/doi/10.1111/jssr.12134/epdf>

Neuberg, S., & Et al. (2014). Religion and Intergroup Conflict: Findings From the Global Group Relations Project. *Psychological Science*, 25(1), 198-208. Võetud 15. veebruar, 2015, <http://pss.sagepub.com/content/early/2013/11/20/0956797613504303.abstract>

Saard, R. (2014). Eesti elanike religioossusest ning tervest ja ebatervest religioonis. *Kirik Ja Teoloogia*, (115). Võetud 15. veebruar, 2015, <http://kjt.ee/2014/02/eesti-elanike-religioossusest-ning-tervest-ja-ebatervest-religioonis-2/>

Vallacher, R., Coleman, P., Nowak, A., & Bui-Wrzosinska, L. (2010). Rethinking Intractable Conflict: The Perspective of Dynamical Systems. *American Psychologist*, 65(4), 262-278. Võetud 15. veebruar, 2015, <http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=98794db5-43b5-458f-85c5-84120816949b%40sessionmgr4004&vid=14&hid=4202>

Van der Merwe, K. (2010). A psychological perspective on the source and function of religion. *Hervormde Teologiese Studies*, 66(1), 1-8. Vöetud 8. aprill, 2015, <http://dspace.nwu.ac.za/bitstream/handle/10394/11592/331-6159-1-PB.pdf?sequence=1>

Walton, R. (1987). *Managing Conflict. Interpersonal Dialogue and Third-Party Roles* (2nd ed.). Addison-Wesley Publishing Company.

Wilmot, W., & Hocker, J. (2007). *Interpersonal Conflict* (7th ed). New York: The McGraw-Hill Companies.

The concept of a religious conflict

resume

The aim of the study was to research theoretically how to understand and define a religious conflict, using several handles on the subject. Pew Research Center's study in 2014. revealed that worldwide, social hostilities involving religion have reached its peak in consideration of recent years. Irrespective of the fact, that conflicts which involve religion, are thus very common, there is no accurate definition of the concept of the religious conflict. Several authors use this concept in different ways but none of them incorporate its diversity, thereof the goal of the current work is to define the concept in consideration of its versatile meanings.

The first part of this study focuses on the meaning of the conflict in general, also on the different types of the conflict and more closely on intractable conflicts. In this chapter the conflict in general is defined as an opposition between at least two parties, who have a problem due to differences over attitudes, values, goals or actions. The second part handles the role of religion in human life, observing its role in society, in individuals life and in Estonians perspective. This is a presumption of the next subjects – the meaning of the religious conflict and resolution to such opposition.

The outcome of this theoretical research was a diverse definition of the concept of religious conflict, according to which religious conflict is an intractable value-based opposition between at least two parties, whom at least one beholds the problem as something concerned with transcendence, being thus linked to one's identity and therefore also to the values, attitudes, goals and beliefs.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kristel-Maria Kadajane,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

“Usulise konflikti mõiste”

mille juhendaja on Tõnu Lehtsaar,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **06.05.2015**